

Kwaliteitskader vrijescholen voor voortgezet onderwijs 2018

7 december 2017

Artho Jansen (bestuurder Stichting ZWN)
Aziza Mayo (lector Hogeschool Leiden)
Frans Ebskamp (bestuurder Stichting SGVVS)
met bijdragen van schoolleiders.

Inhoud

Voorwoord	3
Deel I. Inleiding	4
Deel II. Vrijeschoolvisie op onderwijskwaliteit	7
Deel III. Samenvatting waarderingskader inspectie	11
Deel IV. Basisvoorwaarden	15
Deel V. Uitwerking van kwaliteitsgebieden en standaarden	17
Onderwijsproces	17
Schoolklimaat	25
Onderwijsresultaten	28
Kwaliteitszorg en ambitie	31
Financieel beheer	35

Bijlagen:

1. Uitgangspunten vrijeschoolonderwijs
2. Literatuurreferenties

Voorwoord

Sinds 2017 gebruikt de inspectie een nieuw onderzoekskader. Daarmee toetst de inspectie een school aan de wettelijke deugdelijkheidseisen en kijkt daarbij ook nadrukkelijk naar de ideeën van de school zelf over kwaliteit. Dat was voor de vrijescholen voor voortgezet onderwijs de aanleiding om die eigen visie op kwaliteit te formuleren.

Vrijescholen willen voldoen aan de deugdelijkheidseisen. We tonen aan dat we onderwijs met basiskwaliteit verzorgen. Maar vrijescholen hebben natuurlijk meer ambities. We beschrijven wat we op diverse kwaliteitsgebieden al extra doen. Vervolgens formuleren we de ambities die leidend zijn voor de schoolontwikkeling. We zijn deels al in staat om de opbrengsten van onze extra's zichtbaar te maken. Veel van de extra's zijn echter lastig te meten. Toch willen we ook daar kunnen aangeven wat we bereiken. We willen een ontwikkelstructuur inrichten waarin we, samen met partners in het hoger onderwijs, op zoek gaan naar instrumenten om de niet-meetbare resultaten te kunnen valideren. We starten in 2018 met één ambitie zodat we daarvoor relatief snel een valideringsinstrument kunnen ontwikkelen en we de mate waarin we de ambitie realiseren zichtbaar kunnen maken. Dat geeft ons handvatten om de uitkomsten van de ambitie te monitoren en te sturen op ons gewenste resultaat. We breiden het instrumentarium in de loop van de tijd uit. Een tweede aanvliegroute die we tegelijkertijd begaan, is het inventariseren van bestaande instrumenten die aansluiten bij onze ambities waardoor we daarmee direct al aan het werk kunnen.

In het eerste deel van dit kwaliteitskader beschrijven we het waarom van dit kader. In deel twee geven we de visie van vrijescholen op kwaliteit weer, gebaseerd op onze pedagogisch-didactische uitgangspunten. Daarna geven we in deel drie een samenvatting van het waarderingskader van de inspectie. In deel vier schetsen we de basisvoorwaarden om tot een goede visie op de eigen kwaliteit te komen. Tenslotte geven we in deel vijf scholen een handreiking voor de beschrijving van de eigen kwaliteit. Daarbij maken we de aansluiting zichtbaar van de brede visie op de vier kwaliteitsgebieden die de inspectie benoemt. Deze vier kwaliteitsgebieden zijn vervolgens vanuit bijdragen vanuit de scholen zelf uitgewerkt in zestien onderdelen.

Over de opstellers.

De basistekst is opgesteld door Artho Jansen (bestuurder Stichting ZWN), Aziza Mayo (lector Hogeschool Leiden) en Frans Ebskamp (bestuurder Stichting SGVVS) en deeltteksten zijn aangeleverd door schoolleiders.

Deel I. Inleiding

Introductie vrijeschoolonderwijs

Vrijeschoolonderwijs heeft tot doel bij te dragen aan een evenwichtige en brede persoonlijke ontwikkeling van het kind en de jongvolwassene. Uitgangspunt is dat deze ontwikkeling verder gaat dan het aanleren van cognitieve vaardigheden en kennis en nadrukkelijk ook gericht is op vorming van de leerling in sociaal, persoonlijk en kunstzinnig opzicht; daarbij gaat het bijvoorbeeld om sociale vaardigheden, inzicht in wie je bent en wat je kunt, moraliteit, verantwoordelijkheid, inventiviteit, originaliteit, creativiteit. Aansluitend kun je stellen dat binnen het vrijeschoolonderwijs sprake is van drie doeldomeinen van ontwikkeling: socialisatie, kwalificatie en subjectwording (*Biesta, zie verderop*). Kwalificatie en socialisatie gaan over *wat* je kunt en doet en over *wie* je bent, terwijl subjectwording gaat over *hoe* je je in de wereld manifesteert. Voor vrijeschoolonderwijs is het belangrijkste dat bij de leerling uiteindelijk het vermogen tot zelfontwikkeling is gevormd waardoor de leerling zelf betekenis en richting geeft aan het leven. Dat vraagt niet alleen om kennis en vaardigheden, maar ook om inzicht. Voor dit ontwikkelingsproces is zowel een open blik naar de buitenwereld nodig, als een reflecterende blik naar binnen. Inhoud en vorm van de lessen, de wijze waarop de leerkrachten het onderwijs verzorgen en de leerlingen ontmoeten, maar ook de wijze waarop de school als gemeenschap wordt vormgegeven zijn er dan ook op gericht dat leerlingen deze open blik kunnen ontmoeten, ervaren, onderzoeken en ontwikkelen.

Deze vrijeschoolvisie is uitgewerkt in een doorlopend leerplan voor vier- tot achttienjarigen. De leerdoelen en eindtermen van dit vrijeschoolcurriculum passen bij de brede visie van het vrijeschoolonderwijs en sluiten aan bij de van overheidswege voorgeschreven doelen en eindtermen. De praktische uitwerking van het curriculum in concrete leerlijnen gebeurt op scholen verschillend, maar de vrijeschooluitgangspunten vormen steeds een rode lijn.

Tweeledig doel van het kwaliteitskader

De Onderwijsraad (2016) geeft aan¹ dat het vertrekpunt van een (brede) verantwoording van scholen ligt in de visie van de school op onderwijskwaliteit in brede zin. Dit kwaliteitskader verwoordt de visie van het vrijeschoolonderwijs én biedt op basis daarvan de gewenste brede maatschappelijke verantwoording.

De Onderwijsraad stelt een gemeenschappelijk referentiekader voor om de kwaliteit van onderwijs in de volle breedte zichtbaar en inzichtelijk te maken. Dit kader is mede gebaseerd op het model van Biesta. Volgens de Onderwijsraad dienen scholen een visie te ontwikkelen op de inhoud en samenhang van de doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en subjectwording, hun aanpak op deze visie af te stemmen en deze te evalueren. Deze aanbeveling vormt een belangrijke basis voor de onderwijsvisie in dit kwaliteitskader.

Dit kwaliteitskader kan ook een belangrijke rol spelen bij het bieden van maatschappelijke verantwoording van het vrijeschoolonderwijs, bijvoorbeeld naar de inspectie. De Tweede Kamer heeft een nieuwe koers ingeslagen waarbij scholen nadrukkelijker de ruimte krijgen om voor hun eigen kwaliteit te kiezen, die te verwoorden en hier vervolgens voor te staan. De Inspectie heeft deze nieuwe koers vertaald in het Onderzoekskader 2017. Daarin krijgen scholen de mogelijkheid om hun eigen kwaliteit te beschrijven: binnen vier categorieën kunnen zij aangeven welke kwaliteitsaspecten voor hen van belang zijn en hoe zij die invullen. Omdat we deze categorieën (onderwijsproces, schoolklimaat, onderwijsresultaten en kwaliteitszorg en ambitie) opnemen in dit kwaliteitskader kan deze dienen als basisverantwoording van vrijescholen op het gebied van onderwijskwaliteit. Vanuit de gedachte van brede maatschappelijke verantwoording kan het kwaliteitskader ook een basis vormen voor leerkrachten en scholen om naar ouders en leerlingen de brede doelen van het vrijeschoolonderwijs zichtbaar en inzichtelijk te maken. Tenslotte kunnen scholen, teams of

---

¹ De volle breedte van onderwijskwaliteit – Onderwijsraad 2016

individuele leerkrachten dit kader gebruiken als richtlijn voor gesprekken over en evaluatie van de eigen onderwijspraktijk.²

Uitgangspunten: drie pijlers

De huidige onderwijsvisie van vrijescholen is het resultaat van bijna honderd jaar ontwikkeling van het vrijeschoolonderwijs binnen de scholen en de vrijeschoolbeweging. In dit document verbinden we het mensbeeld van waaruit we werken met hedendaagse empirische en theoretische wetenschappelijke bevindingen. Hiervoor maken we onder meer gebruik van het werk van dr. Aziza Mayo, lector Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs, Hogeschool Leiden. De drie doeldomeinen van Biesta sluiten ten dele goed aan op de drieslag denken-voelen-willen, een van de pedagogische uitgangspunten van vrijeschoolonderwijs, en vormen daarmee relevante pijlers waarmee we de belangrijke vrijeschoolse kwaliteitsaspecten kunnen stutten.

Vanuit zijn kwalificatiefunctie richt het onderwijs zich op het bieden van (leer)ervaringen waardoor leerlingen kennis, vaardigheden en attitudes ontwikkelen waarmee zij later toegang verwerven tot (met name het economische domein van) de samenleving. Het bekwamen in cognitief opzicht staat centraal; ervaringen binnen dit domein wakkeren dan ook met name het denken aan. Vanuit zijn socialisatiefunctie biedt het onderwijs de leerling ervaringen waardoor hij in staat is om de specifieke normen, waarden, tradities en gedragingen eigen te maken die uitdragen wat de samenleving van belang acht. Socialisatie-ervaringen spreken het voelen aan en geven aandacht aan sociale verbondenheid, identiteitsontwikkeling en zaken als burgerschap. Subjectwording raakt aan de pedagogische opdracht om de leerling te helpen om op een volwassen wijze in de wereld te kunnen staan. Zij handelt over autonomie-ervaringen en -ontwikkelingen die nodig zijn om tot (volwassen) wilsontwikkeling te komen. Waar kwalificatie- en socialisatieprocessen gericht zijn op het invoegen van de leerling in de bestaande orde, vraagt het subjectwordingsproces juist dat de leerling zich daarvan gaat losmaken om zich er vervolgens vanuit de vrije wil weer mee te verbinden. Onderwijs dat zich richt op de domeinen kwalificatie en socialisatie biedt scholing; onderwijs dat nadrukkelijk ook gericht is op subjectwording vormt voor het leven.

In haar lectorale rede *Autonomie in verbondenheid* (Mayo, 2015) werkte Mayo de visie van Gert Biesta nader uit voor het vrijeschoolonderwijs. Zij legt de nadruk op het samengaan van de drie pijlers van Biesta als kern voor volwassenwording. Zij stelt dat het vrijeschoolonderwijs (het curriculum, de leerlijnen, het pedagogisch-didactisch handelen en de inrichting van de klas- en de schoolgemeenschap) er nadrukkelijk op is gericht om onderwijservaringen te bieden op zowel het socialisatie- en kwalificatie- als het subjectwordingsdomein. Bij onderwijsprocessen op vrijescholen vormen socialisatie-ervaringen meestal het uitgangspunt, waarop kwalificatie-georiënteerde ervaringen volgen. Deze socialisatie- en kwalificatieprocessen vormen daarmee de basis voor het proces van subjectwording. Het vrijeschoolonderwijs is nadrukkelijk niet alleen gericht op het verwerven van kennis en vaardigheden binnen deze domeinen, maar op het tot ontwikkeling brengen van inzichten verbonden aan deze specifieke domeinen: zelfinzicht, interpreterend inzicht en inzicht in het bestaan in de wereld (Schieren, 2010).

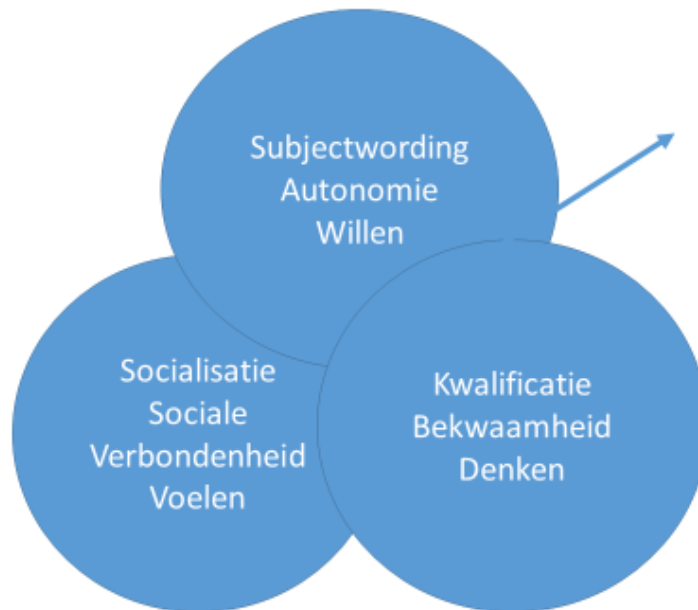
Voor vrijescholen is het dan ook van belang dat de onderwijservaringen die zij vanuit de drie doeldomeinen bieden, alsook de inzichten die daarin tot ontwikkeling kunnen komen, met elkaar in evenwicht zijn en dat dit evenwicht binnen het onderwijs zichtbaar en erfahrbaar is voor leerlingen, leerkrachten en ouders. Het lectoraat onderzoekt nadrukkelijk hoe de kwaliteit van onderwijservaringen op betekenisvolle wijze *meetbaar, zichtbaar of inzichtelijk*³ gemaakt kan

---

² In het Onderzoekskader 2017 zijn tevens indicatoren voor financieel beheer opgenomen. Deze onderdelen hebben geen specifiek vrijeschoolaspect en zijn derhalve hier niet meegenomen. Uitgangspunt is dat alle scholen het financieel beheer op orde hebben.

³ Deze termen worden door het Lectoraat gehanteerd in plaats van de term *merkbaar* die door het Platform Onderwijs 2032 geïntroduceerd is. De Onderwijsraad heeft de voorkeur voor *inzichtelijk*.

worden; waarbij de uitdaging met name ligt in de domeinen subjectwording en socialisatie omdat die zich niet of lastig laten meten.

Figuur 1: samenhang tussen aspecten rond zelfbeschikking en onderwijskwaliteit

Verhouding tot het onderzoekskader 2017

In maart 2016 is het wetsvoorstel *Naar een doeltreffend onderwijstoezicht* aangenomen in de Eerste Kamer. Belangrijk element is dat er meer ruimte komt voor scholen om het eigen kwaliteitsbeleid te bepalen. In de toekomst wil de inspectie meer nadruk leggen op de eigen verantwoordelijkheid van besturen en scholen voor de onderwijskwaliteit. Vooruitlopend op de nieuwe wet heeft de inspectie een nieuw kader opgesteld : het *Onderzoekskader 2017* dat in augustus 2017 van kracht is geworden. De inspectie beschrijft in het onderzoekskader wat ze onderzoekt, hoe ze het onderzoek verricht en hoe ze tot haar oordelen en bevindingen komt. Het kader geeft zicht op de drie elementaire vragen over de betekenis van het onderwijs voor leerlingen: leren ze genoeg (onderwijsresultaten), krijgen ze goed les (onderwijsproces) en voelen ze zich veilig (schoolklimaat)? Vervolgens is een splitsing gemaakt tussen het deugdelijkheidskader (de wettelijke verplichtingen) en het kwaliteitskader (waarbij het schoolbestuur de eigen ambitie formuleert: wat doet de school extra?).

Hoe scoren vrijescholen op de deugdelijkheidseisen? De resultaten van de vrijescholen bevinden zich over het algemeen op of boven het landelijk gemiddelde en de scholen hebben een kwaliteitssysteem waarmee ze deze opbrengsten monitoren en bewaken. Scholen voeren onder meer gezamenlijke audits uit. In dit kwaliteitskader gaat het vooral over de extra ambities die gekoppeld zijn aan de vrijeschoolse uitgangspunten. Voor dit aspect is onder meer een visitatie met zelfevaluatie in het leven geroepen, die in 2017 voor het derde jaar wordt uitgevoerd.

Deel II. Vrijeschoolvisie op onderwijskwaliteit

Pedagogisch-didactische visie

De belangrijke vraag die in het vrijeschoolonderwijs centraal staat is: hoe kunnen kinderen zich zodanig ontplooiën dat ze als vrije en zelfbewuste mensen in staat zullen zijn vanuit zichzelf de samenleving vorm te geven én te vernieuwen? In antwoord op deze vraag willen vrijescholen onderwijs bieden dat in dienst staat van een harmonieuze persoonsvorming, door leerlingen ervaringen te bieden waarmee zij naast specifieke kennis en vaardigheden, ook inzicht ontwikkelen in wat waardevol wordt gevonden door en voor henzelf, door en voor anderen, en door en voor de wereld en daar naar kunnen en willen handelen.

Aan vrijeschoolonderwijs ligt een mensbeeld geïnspireerd vanuit de antroposofische levensbeschouwing ten grondslag. De pedagogisch-didactische visie is hierop gebaseerd. Vanuit dit mensbeeld kijken we steeds naar de ontwikkeling van het volledige kind; dat wil zeggen het kind als denkend, voelend en handelend wezen. We gaan ervan uit dat ieder kind zijn eigen talenten en ontwikkelingsvraagstukken heeft. Zijn ontwikkeling vindt steeds in verbondenheid met andere mensen en de wereld plaats in de breedste zin van het woord: verbondenheid zowel in fysieke, meetbare zin als in overdrachtelijke, spirituele zin.

Uit de focus op de ontwikkeling van het volledige kind volgt dat vrijescholen onderwijservaringen zo vormgeven dat hoofd, hart en handen in samenhang aangesproken worden. Hierdoor kan het kind deze kwaliteiten op een evenwichtige wijze ontwikkelen. Dit geldt zowel voor het geheel aan vakken en lesstof die kinderen ervaren, als voor de wijze waarop leerkrachten kinderen pedagogisch en didactisch benaderen: zij stimuleren het ervaren en leren met hoofd, hart en handen en leven dit in hun eigen handelen voor. Leerkrachten dragen daarbij nadrukkelijk zorg voor enerzijds het begeleiden van de ontplooiing van elke leerling volgens de eigen aanleg en anderzijds het bijbrengen van de nodige kennis en vaardigheden om in de samenleving van morgen een eigen weg te kunnen vinden. Hierbij ondersteunen zij de leerlingen in hun ontwikkeling tot vrije en moreel verantwoordelijke individuen die bekwaam en vaardig zijn om hun idealen na te streven.

Een belangrijke basis van vrijeschoolonderwijs is het werken met leeftijdsfases: per leeftijdsfase onderscheiden we hoofdthema's in wat kinderen meebrengen en laten zien aan ontwikkeling, aan motiverende behoeftes en aan ontwikkelingsopdrachten.

Eerste fase : 0 tot 7 jaar

In het onderwijs aan de jongste kinderen staan ervaringen binnen het socialisatiedomein centraal. Het handelen en spreken van het jonge kind wordt sterk ingegeven door de wil. Niet de volwassen wil, maar de kinderlijke, ik-gerichte wil. Die wil richt zich bijvoorbeeld op handelingen waarin het kind zijn verbondenheid kan voelen met het eigene, de andere mensen en met de wereld, omdat het kind in deze fase daartoe een primaire behoefte voelt. Daarom is het handelen en spreken van kinderen sterk gericht op nabootsing. Door letterlijk na te leven hoe anderen leven, voelen kinderen zich verbonden met dat leven en wordt het eigen. Door nabootsing vindt ook socialisatie plaats: tijdens het meedoen maken kinderen zich de gebruiken en de betekenissen van de gemeenschap waarin zij leven, eigen en internaliseren zij de daarbij geldende waarden en regels.

Tweede fase: 7-14 jaar

In de basisschooljaren tot ongeveer het veertiende levensjaar, ervaart het kind een toenemende behoefte om zich te kunnen bekwamen in denken, handelen en spreken. Processen binnen het kwalificatiedomein van het onderwijs bieden daar ruimschoots gelegenheid toe. Het kind richt zich in dit proces van bekwamen in eerste instantie sterk op die mensen waaraan het de gewenste bekwaamheid en autoriteit ervaart. Vanuit het gevoel van verbondenheid dat het kind in de

voorgaande jaren heeft kunnen ontwikkelen, neemt het kind in zich op wat door die autoriteit als waar en waardevol wordt aangemerkt. Het kind staat daarbij voor de ontwikkelingstaak om te leren een balans te vinden tussen zijn behoefte om te koersen op de bekwaamheid van anderen en zijn behoefte om op zijn eigen bekwaamheid te kunnen varen. Om die balans te kunnen vinden is het belangrijk dat het kind in denkprocessen ook de inzichten en ervaringen vanuit het voelen en het willen kan meenemen.

Derde fase: 14-21 jaar

In de derde ontwikkelingsfase wordt de basis gelegd voor het vormen van de wil om vanuit innerlijke vrijheid vorm te geven aan de wereld. In deze jaren voeren processen binnen het subjectwordingsdomein, gericht op de wilsontwikkeling, de boventoon. In deze fase ervaart de leerling een toenemende behoefte aan autonomie. Vanuit de sterke inbedding in de wereld die de leerling in de voorgaande jaren heeft doorgemaakt en de bekwaamheden die hij aan het ontwikkelen is, gaat hij zich nu in toenemende mate oriënteren op zichzelf: op wat zijn motieven en idealen zijn (of kunnen zijn). De leerling staat voor de taak om een balans te vinden tussen de behoefte die hij voelt vanuit zijn liefde voor mens en wereld om zich in te voegen in de bestaande orde zodat hij daar bij kan horen, en zijn behoefte tot het ervaren van autonomie. Naarmate adolescenten meer inzicht krijgen in de wereld, zijn zij in toenemende mate in staat om vanuit een eigen motivatie zodanig te handelen, voelen en denken dat zij daarmee uitdrukken wat zij zelf waardevol en belangrijk vinden voor zichzelf, de ander en de wereld.

Ervaringen binnen het socialisatiedomein, waar de opgedane ervaringen, kennis en vaardigheden er toe bijdragen dat de leerling zich verbonden gaat voelen met de mensen en de wereld om hem heen, bieden een basis van waaruit de leerling geleidelijk aan zelfinzicht kan gaan ontwikkelen. Socialisatie-ervaringen laten zien hoe mensen zich tot elkaar verhouden. Ze leren je wat betekenisvol gevonden wordt in een groep of samenleving en maken het mogelijk om te gaan begrijpen hoe betekenisvol het is om inzicht te hebben in wie jij zelf bent, in hoe je in het leven wilt staan en hoe anderen dat doen. Ervaringen, kennis en vaardigheden, ontwikkeld vanuit het kwalificatiedomein, bieden met name toegang tot kennis en inzichten die geldigheid hebben in de samenleving. Door de ervaringen vanuit het kwalificatiedomein kan de leerling deze inzichten gaan verbinden aan wat hij zelf aan begrip en betekenissen heeft opgebouwd. Bestaande inzichten krijgen hierdoor betekenis voor het individu. Binnen het kwalificatiedomein heeft inzicht met name betrekking op het kunnen gaan interpreteren van de waarde van inzichten van anderen. Binnen het domein van de subjectwording ontwikkelt de leerling inzicht in het bestaan in de wereld door veronderstelde wetmatigheden kritisch te verkennen en te bevragen vanuit persoonlijke kennis, vaardigheden, oordeelkundigheid en waarden. Het inzicht dat de leerling ontwikkelt, leert hem iets over hoe hij zich tot de wereld wil verhouden. Door het ontwikkelen van inzicht gaan leerlingen de wereld waarin ze opgroeien zien als iets dat vertrouwd en benaderbaar is en doordrongen is van betekenisvolle verbanden die zij kunnen gaan bevatten. Hierdoor zijn zij in staat om zich te identificeren met de wereld om hen heen. Door de wijze waarop het vrijeschoolonderwijs in de verschillende ontwikkelingsfasen van de leerlingen vorm krijgt, sluiten de onderwijservaringen aan bij de drie menselijke basisbehoefte voor gezond menselijk functioneren en gezonde menselijke ontwikkeling zoals geformuleerd in de zelfdeterminatietheorie van psychologen Edward Deci en Richard Ryan (2000). In hun theorie over menselijke zelfbeschikking, onderscheiden zij drie psychologische basisvoorwaarden: bekwaamheid, verbondenheid en autonomie (zie schematische weergave figuur 1). Als mensen ervaren dat zij bevredigd worden in deze behoeften, heeft dit onder andere een positieve invloed op hun persoonlijke groei, hun integriteitsbeleving, hun welbevinden en de wijze waarop zij gemotiveerd zijn tot handelen (Vansteenkiste & Soenens (2015). Dit geldt overigens niet alleen voor leerlingen, maar ook voor onderwijsprofessionals.

Vanuit de leeftijdsfasen en het waarnemen van de leerlingen stelt de leerkracht vast wat in het onderwijsproces in ontwikkeling gebracht moet worden. In het leerplan wordt vanuit het menskundig inzicht voor bepaalde leeftijdsgroepen aangegeven wat voor deze leerlingen in de ontwikkeling aan de orde is. Dat bepaalt vervolgens de lesstof in de klas; het is dan aan de leerkracht

om binnen de lessen te differentiëren naar de individuele ontwikkelingsbehoeften van de leerlingen. Dit betekent niet dat leerlingen zelf kiezen wat ze op elk moment kunnen en willen doen, maar dat leerkrachten datgene waartoe leerlingen op een bepaalde leeftijd daadwerkelijk in staat zijn, als uitgangspunt voor het individuele en klassikale onderwijs nemen. Daarbij zijn de pedagogisch-didactisch ontwikkeling van kind en klas leidend en volgen leerkrachten niet noodzakelijkerwijs een maatschappelijke norm over wat kinderen op een gegeven moment zouden moeten kunnen. Vrijescholen proberen kinderen steeds positief te benaderen, waarbij zij het accent leggen op wat kinderen kunnen en leren, niet wat zij fout doen. Hiermee leggen zij vanaf het begin van de onderwijservaringen een basis waardoor kinderen zich veilig voelen om te proberen en om fouten te maken en stimuleren zij bij de leerlingen impliciet de ontwikkeling van een leeroriëntatie in plaats van een prestatieoriëntatie. In de onderwijspraktijk leidt dit er toe dat het doorgemaakte leerproces centraal staat in plaats van de toetsresultaten. Binnen het onderwijs, ook aan de oudere leerlingen, is ruimte om fouten te maken: dit biedt juist mogelijkheden om feedback te geven en het leerproces een verdieping te geven. Deze positieve leeroriëntatie in het vrijeschoolonderwijs sluit aan bij het wetenschappelijke werk van Carol Dweck (2006) over de ontwikkeling en de gevolgen van statische en dynamische oriëntaties van leerlingen op het zelf (identiteit) en hun leerprocessen⁴.

De leeftijdsfasegerichte aanpak zou je op de volgende wijze schematisch kunnen weergeven:

	1 ^e fase	2 ^e fase	3 ^e fase
Leeftijd	0-7 jaar	7-14 jaar	14-21 jaar
Ontwikkelingsuitdaging	Vanuit (kinderlijke) willen het voelen ontwikkelen	Vanuit voelen het denken ontwikkelen	Vanuit voelen en denken het (volwassen) willen ontwikkelen
Motivatie tot leren	De leraar in vertrouwen willen nabootsen	De leraar als liefdevolle autoriteit willen ervaren en navolgen	Stapsgewijs willen verzelfstandigen
Onderwijservaringen	Meedoen; handelingsgericht	Beleven; ervaringsgericht	Feitelijk; gericht op oordeelsvorming
Behoeft	Verbondenheid	Competentie	Autonomie
Centrale doeldomein	Socialisatie	Kwalificatie	Subjectwording

Integrale aanpak

Vrijescholen werken vanuit het geheel: het gehele kind, maar ook de gehele lessituatie. De drie pijlers subjectwording, socialisatie en kwalificatie worden daarbij in een mix aangeboden, waarbij in de laatste jaren de focus ligt op de examens (en daarmee op kwalificatie), maar zonder dat de twee andere aspecten uit het oog worden verloren. Leraren zijn zich bewust van deze 'heelheid' en trachten het meest passende evenwicht te vinden tussen de drie pijlers. Hierbij is de leeftijd van de leerlingen van belang (zie schema hierboven), maar ook de dynamiek binnen de klas. Vanuit

⁴ Leerlingen met een statische oriëntatie (een *fixed mindset*) gaan onbewust en impliciet uit van de aanname dat intelligentie onveranderlijk is. Deze kinderen ontwikkelen vaker een prestatie-oriëntatie en vinden het in het onderwijs vooral belangrijk om te laten zien wat ze kunnen en willen graag bekwaam overkomen. Ze vermijden daarom vaker uitdagingen en willen liever dat doen waarvan ze zeker weten dat ze het kunnen. Als iets moeilijk is, worden deze leerlingen vaker onzeker en angstig. Leerlingen met een dynamische oriëntatie (een *growth mindset*) daarentegen gaan ervan uit dat je intelligentie kunt ontwikkelen door bij te oefenen, fouten te maken en te leren. Deze leerlingen oriënteren zich op het proces dat ze doormaken tijdens onderwijservaringen en minder op de uiteindelijke prestaties. Ze willen graag bijleren en vinden het niet erg om te laten merken dat ze iets nog niet weten. Uitdagingen maken dat deze leerlingen hard gaan werken en blijven doorzetten. Hierdoor voelen deze leerlingen zich slim.

pedagogisch oogpunt wordt gewogen wat op dat moment nodig is, steeds weer vanuit deze drie pijlers.

Deel III. Samenvatting waarderingskader inspectie

De inspectie onderscheidt in het Onderzoekskader 2017 deugdelijkheidseisen en eigen aspecten van kwaliteit. De deugdelijkheidseisen zijn gebaseerd op de wettelijke voorschriften. Op basis van de deugdelijkheidseisen komt de inspectie tot het oordeel voldoende of onvoldoende. De inspectie kan ook de eigen aspecten van kwaliteit bekijken en baseert zich daarbij op de ambities van het bestuur en de keuzes die de school daarin maakt. Het schoolplan is daarbij de belangrijkste bron.

Wettelijke taken voortgezet onderwijs

De Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) geeft verplichtingen waar het schoolbestuur aan moet voldoen. Zo moet het schoolbestuur het aanbod zo vormgeven dat het voldoet aan de kerndoelen en referentieniveaus (art. 11c, eerste lid, WVO en art. 2 en 3 van het Besluit referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen WPO). Daarbij moet op structurele en herkenbare wijze aandacht worden besteed aan het bestrijden van achterstanden in het bijzonder in de beheersing van de Nederlandse taal (art. 6c WVO) en aan het behalen van minimumresultaten op de kernvakken van het onderwijs (art. 23a1 WVO). Het bestuur moet daarbij het onderwijs zodanig inrichten dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelproces kunnen doorlopen en het onderwijs moet op de voortgang in hun ontwikkeling worden afgestemd (art. 2, tweede lid, WVO). Daarnaast moet het bestuur zorgdragen voor de sociale, psychische en fysieke veiligheid van de leerlingen (art. 3b WVO).

Het bestuur moet zorgdragen voor de kwaliteit van het onderwijs door een kwaliteitszorgsysteem uit te voeren (art. 23a en 24, vierde lid, WVO) en verantwoording afleggen aan belanghebbenden: ouders, medezeggenschapsorganen, het intern toezicht en de overheid (art. 24a, 24d, 24e, 24e1, WVO en 103 WVO en de WMS).

Tot slot moet het bestuur de Rijksbesteding doelmatig en rechtmatig besteden (art. 99 WVO en art. 21 Bekostigingsbesluit WVO).

De inspectie onderscheidt vijf **kwaliteitsgebieden**: Onderwijsproces, Schoolklimaat, Onderwijsresultaten, Kwaliteitszorg en ambitie en Financieel beheer. Binnen die kwaliteitsgebieden zijn negentien **standaarden** geformuleerd.

Kwaliteitsgebieden en standaarden VO	
OP	Onderwijsproces
OP1	Aanbod
OP2	Zicht op ontwikkeling en begeleiding
OP3	Didactisch handelen
OP4	Extra ondersteuning
OP5	Onderwijstijd
OP6	Samenwerking
OP7	Praktijkvorming/stage
OP8	Toetsing en afsluiting
SK	Schoolklimaat
SK1	Veiligheid
SK2	Pedagogisch klimaat
OR	Onderwijsresultaten
OR1	Resultaten
OR2	Sociale en maatschappelijke competenties
OR3	Vervolgsucces
KA	Kwaliteitszorg en ambitie
KA1	Kwaliteitszorg
KA2	Kwaliteitscultuur
KA3	Verantwoording en dialoog
FB	Financieel beheer

FB1	Continuïteit
FB2	Doelmatigheid
FB3	Rechtmatigheid

Voor de gebieden Onderwijsproces, Schoolklimaat en Onderwijsresultaten zijn **kernstandaarden** benoemd. Dat zijn Leerresultaten, Zicht op ontwikkeling en begeleiding, Didactisch handelen en Veiligheid (geel gearceerd). Een onvoldoende voor een kernstandaard leidt direct tot een onvoldoende voor het kwaliteitsgebied.

De standaarden omvatten **deugdelijkheidseisen** (basiskwaliteit) en **eigen aspecten van kwaliteit**. Als de school aan de deugdelijkheidseisen voldoet is het oordeel voldoende. Voor de waardering goed kijkt de inspectie ook naar de eigen aspecten van kwaliteit.

Oordeel/waardering standaard	Norm voor standaarden met deugdelijkheidseisen
Goed	De school voldoet aan alle deugdelijkheidseisen bij de standaard en realiseert op overtuigende wijze eigen aspecten van kwaliteit.
Voldoende (basiskwaliteit)	De school voldoet aan de deugdelijkheidseisen.
Onvoldoende	De school voldoet niet aan de deugdelijkheidseisen.

Waardering eigen aspecten van kwaliteit

Waardering standaard	Richtlijn voor waardering eigen aspecten van kwaliteit
Goed	De school laat de eigen aspecten van kwaliteit op overtuigende wijze zien.
Voldoende	De school laat de eigen aspecten van kwaliteit zien.
Kan beter	De school laat de eigen aspecten van kwaliteit niet of beperkt zien.

Het oordeel op de standaarden leidt tot een oordeel voor elk kwaliteitsgebied.

Normering kwaliteitsgebieden			
OP	Onderwijsproces	Oordeel voldoende	Oordeel goed
OP1	Aanbod		Voldoende
OP2	Zicht op ontwikkeling en begeleiding	Voldoende	Voldoende
OP3	Didactisch handelen	Voldoende	Voldoende
OP4	Extra ondersteuning		Voldoende
OP5	Onderwijstijd		Voldoende
OP6	Samenwerking		Voldoende
OP7	Praktijkvorming/stage		Voldoende
OP8	Toetsing en afsluiting		Voldoende
		Max 1 standaard onvoldoende	2 standaarden goed
SK	Schoolklimaat	Oordeel voldoende	Oordeel goed
SK1	Veiligheid	Voldoende	Voldoende
SK2	Pedagogisch klimaat		Voldoende
			1 standaard goed
OR	Onderwijsresultaten	Oordeel voldoende	Oordeel goed
OR1	Resultaten	Voldoende	Voldoende

OR2	Sociale en maatschappelijke competenties		Voldoende
OR3	Vervolgsucces		Voldoende
			1 standaard goed
KA	Kwaliteitszorg en Ambitie	Oordeel voldoende	Oordeel goed
KA1	Kwaliteitszorg	Voldoende	Voldoende
KA2	Kwaliteitscultuur	Voldoende	Goed
KA3	Verantwoording en dialoog	Voldoende	Voldoende
FB	Financieel beheer	Oordeel voldoende	
FB1	Continuïteit	Voldoende	
FB2	Doelmatigheid	Voldoende	
FB3	Rechtmatigheid	Voldoende	

De kwaliteit van de school wordt op de volgende wijze beoordeeld.

Normering schoolniveau		Oordeel voldoende	Oordeel goed
		Max 1 standaard OP onvoldoende	Min 2 standaarden uit OP e/o SK goed
OP	Onderwijsproces		
OP1	Aanbod		Voldoende
OP2	Zicht op ontwikkeling en begeleiding	Voldoende	Voldoende
OP3	Didactisch handelen	Voldoende	Voldoende
OP4	Extra ondersteuning		Voldoende
OP5	Onderwijstijd		Voldoende
OP6	Samenwerking		Voldoende
OP7	Praktijkvorming/stage		Voldoende
OP8	Toetsing en afsluiting		Voldoende
SK	Schoolklimaat		
SK1	Veiligheid	Voldoende	Voldoende
SK2	Pedagogisch klimaat		Voldoende
OR	Onderwijsresultaten		
OR1	Resultaten	Voldoende	Voldoende
OR2	Sociale en maatschappelijke competenties		Voldoende
OR3	Vervolgsucces		Voldoende
KA	Kwaliteitszorg en Ambitie		
KA1	Kwaliteitszorg		Voldoende
KA2	Kwaliteitscultuur		Goed
KA3	Verantwoording en dialoog		Voldoende
FB	Financieel beheer		
FB1	Continuïteit		Voldoende
FB2	Doelmatigheid		Voldoende
FB3	Rechtmatigheid		Voldoende

Oordeel zwak: Een van de kernstandaarden is onvoldoende of twee OP-standaarden zijn onvoldoende.

Oordeel zeer zwak: Leerresultaten en één van de andere kernstandaarden zijn onvoldoende.

Tenslotte de beoordeling van de kwaliteitsgebieden op bestuursniveau.

Normering bestuursniveau			
KA	Kwaliteitszorg en Ambitie	Oordeel voldoende	Oordeel goed
KA1	Kwaliteitszorg	Voldoende	Voldoende
KA2	Kwaliteitscultuur	Voldoende	Goed
KA3	Verantwoording en dialoog	Voldoende	Voldoende
FB	Financieel beheer		
FB1	Continuïteit	Voldoende	
FB2	Doelmatigheid	Voldoende	
FB3	Rechtmatigheid	Voldoende	

Deel IV. Basisvoorwaarden

Een school zonder al te veel ambitie kan door slim te sturen op de realisatie van de (kern)standaarden een voldoende bij de inspectie halen. Vrijescholen hebben echter grote ambities. Het is zaak om beredeneerde keuzes te maken voor de ambities waaraan we onze tijd besteden. Onderwijs is mensenwerk; leraren en onderwijsondersteuners zijn bepalend voor de kwaliteit van het onderwijs en de onderwijsontwikkeling. Vanuit onze achtergronden (Steiner, 1919) vinden we dat de medewerkers die om de leerlingen staan vanuit onderlinge verbondenheid en directe betrokkenheid met de leerlingen het beste in staat zijn om het voor de leerling passende onderwijs te maken. Dat betekent dat bij het formuleren van de ambities van de school de medewerkers de belangrijkste rol hebben en schoolleiding en bestuur meer als facilitator en procesbegeleider optreden.

In vrijescholen is dit geen nieuwe gedachte. Veel vrijescholen in de wereld en enkele in Nederland leggen het primaat van het onderwijs én de schoolorganisatie bij de leraar (lerarenzelfbestuur). De meeste scholen in Nederland hebben de verantwoordelijkheid voor de schoolorganisatie bij schoolleiders en bestuur gelegd.

De medewerkers

Externe doelen van de overheid hebben er in de afgelopen decennia toe geleid dat de medewerkers vanuit de schoolleiding zijn aangestuurd om die onderwijsdoelen te verwezenlijken. Daarmee hebben we het eigenaarschap van de medewerkers uitgehold. We hebben de ambitie om dat eigenaarschap weer terug te geven.

Externe doelen zijn er natuurlijk nog steeds, zie de standaarden van de inspectie. Voor een deel committeren we ons aan deze standaarden omdat dat nu eenmaal moet (bijvoorbeeld Toetsing en afsluiting), voor een deel kunnen we standaarden ook onderschrijven omdat ze aansluiten bij wat wij goed (vrijeschool)onderwijs vinden (bijvoorbeeld Veiligheid). Het nieuwe onderzoeks- en waarderingskader van de inspectie geeft vrijescholen nu het perspectief op het beter formuleren van ambities. Het is dus voor de kwaliteit van het onderwijs en de onderwijsontwikkeling van het grootste belang dat de medewerkers in de scholen voortdurend nadenken over vrijeschoolonderwijs in deze tijd vanuit bijvoorbeeld de vragen:

Wat zijn de wezenlijke zaken die we de jonge mens die in deze tijd opgroeit, moeten meegeven?

Welke rol spelen de leerlingen zelf en hun ouders bij het formuleren van die wezenlijke aspecten?

Hoe leggen we de verbinding tussen die wezenlijke zaken en de externe doelen die ons zijn opgedragen?

Hoe weten we of we die wezenlijke ontwikkeling hebben bewerkstelligd? Hoe kunnen we het meten of hoe kunnen we het gevalideerd waarnemen?

Wat vinden wij goed vrijeschoolonderwijs?

Wat zijn vanuit die wezenlijke aspecten de kenmerken van actueel vrijeschoolonderwijs?

Welke van onze tradities zijn in deze tijd nog steeds dienstbaar aan de ontwikkeling van de jonge mens?

De schoolleiding

We realiseren ons dat we daarmee veel van de medewerkers vragen. Voor het verkrijgen van de goede antwoorden is het ook noodzakelijk dat de kwaliteit van de medewerkers hoog is. Schoolleiding en bestuur hebben een taak als facilitator en procesbegeleider. Zij zijn ervoor ook verantwoordelijk dat elke medewerker de mogelijkheden krijgt om zich optimaal te ontwikkelen. Dat vraagt dat schoolleiders en teamleiders zich voortdurend scholen op hun taken in dit proces.

Het bestuur

De inspectie spreekt de bestuurder aan op de realisatie van de standaarden en de eigen ambities. De bestuurder is niet direct betrokken bij het onderwijsproces en het formuleren van de ambities. Wel is zijn rol om ervoor te zorgen dat de schoolleiding zicht heeft op de kwaliteit van de leraren en actief de vergroting van die kwaliteit stimuleert. En om te waarborgen dat de medewerkers in de scholen spreken over hun onderwijs en hun ambities formuleren. De bestuurder krijgt van de schoolleiding informatie over de kwaliteit en de realisatie van de ambities en stuurt waar nodig bij.

Doelen, indicatoren en normen

Het formuleren van gloedvolle ambities kunnen we goed. Dat is echter niet genoeg. Het einddoel is immers niet het beschrijven maar het behalen van doelen die we onszelf stellen. Na het formuleren van ambities en doelen moeten we ons nog vier vragen stellen:

In welke mate voldoen we al aan de doelen?

Welke acties ondernemen we om de doelen te behalen?

Aan welke zaken kunnen we het behalen van de doelen aflezen? Met andere woorden: wat zijn de indicatoren?

Wanneer zijn we tevreden? Anders gezegd: welke normen stellen we?

De antwoorden op de tweede en derde vraag zijn soms makkelijk (bijvoorbeeld examencijfers), maar bij onze vaak niet meetbare vrijeschoolambities (bijvoorbeeld subjectwording) vaak moeilijk te geven. Onze uitdaging is om geschikte instrumenten te vinden (voor een aantal aspecten zijn al redelijk valide meetinstrumenten beschikbaar) of te ontwikkelen waarmee we het behalen van deze doelen kunnen meten.

Onderzoek

Een school is zelf verantwoordelijk voor de inrichting van het onderwijs. De kwaliteit kan verder verbeteren als schoolleiders met elkaar goede praktijken uitwisselen. Het platform VO (waar schoolleiders en rectoren een aantal malen per jaar bijeen komen) is daarvoor een goede plek. Een belangrijke kwestie is hoe we meer inzicht krijgen in de niet-meetbare kwaliteitsaspecten van ons onderwijs. Een mogelijkheid daarvoor zou het inrichten zijn van een landelijke werkgroep van onderwijsontwikkelaars in de scholen, die onder auspiciën van het Lectoraat Waarde(n) van vrijeschoolonderwijs van Hogeschool Leiden bestaande instrumenten toetst en nieuwe ontwikkelt.

Deel V. Uitwerking van kwaliteitsgebieden en standaarden

In dit deel staan de beschrijvingen van de (kern)standaarden (basiskwaliteit) van het onderzoekskader van de inspectie. De inspectie geeft tevens voorbeelden van eigen aspecten van kwaliteit.

Scholen dienen de beschreven basiskwaliteit overwegend op orde te hebben. Vanuit de gesprekken die medewerkers voeren over goed en actueel vrijeschoolonderwijs formuleren scholen ambities boven die basiskwaliteit. Dat hoeven ze niet op alle standaarden te doen. In dit deel zijn voorbeelden opgenomen van vrijeschoolse aspecten van kwaliteit die scholen verder als ambitie kunnen uitwerken. Aangezien de inspectie ook 'resultaten' van de eigen ambitie wil zien zijn voorbeelden gegeven van meetbare/zichtbare aspecten en van kwaliteitsinstrumenten.

Onderwijsproces

Aanbod (OP1)

Inspectiekader

Het aanbod bereidt de leerlingen voor op vervolgonderwijs en de samenleving

Basiskwaliteit

De school biedt een breed en op de kerndoelen gebaseerd aanbod dat ook de referentieniveaus taal en rekenen omvat. Het aanbod is dekkend voor examenprogramma's. Het aanbod bereidt de leerlingen inhoudelijk goed voor op het vervolgonderwijs. Dit aanbod omvat mede activiteiten op het gebied van loopbaanleren (LOB).

Leerlingen groeien op in een pluriforme samenleving. Daarom is het onderwijs gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie, en op kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten. Het aanbod draagt bij aan de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

Het aanbod dat de school biedt sluit aan bij het niveau van de leerlingen en kan gedurende de schoolloopbaan verdiept en verbreed worden, zodanig dat leerlingen een ononderbroken ontwikkeling kunnen doorlopen. Dit betekent bijvoorbeeld dat voor leerlingen met een taalachterstand de school een aanvullend taalaanbod heeft.

Bovendien heeft de school de leerinhouden evenwichtig en in samenhang over de leerjaren heen verdeeld. De school legt de doelen voor het onderwijs en de opbouw van het aanbod vast in het schoolplan.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Talentontwikkeling
- Toekomstgericht onderwijsaanbod
- Aanbod gericht op leerstrategieën
- Een aantrekkelijke en uitdagende leeromgeving

We kennen een uitgebreid leerplan gebaseerd op de leeftijdsfasen van de leerling met een goed evenwicht tussen denken, voelen, willen.

Het aanbod is dus breed: naast de vakinhoud die ervoor zorgt dat leerlingen zich kwalificeren bieden wij een breed scala van activiteiten en vakken aan gericht op een brede ontwikkeling vanuit de drie pijlers van Biesta. Het aanbod is zo ingericht dat leerlingen zich er aan kunnen ontwikkelen: cognitief, sociaal en op het gebied van hun handelend vermogen.

Een deel van het onderwijs vindt plaats in periodes van enkele weken waarbij de leerlingen in de eerste twee lesuren van elke dag werken aan een vak. De periodes sluiten aan bij de ontwikkelingsfase van de leerling. Vanuit de belevingswereld van de leerling wordt leerstof ontwikkelingsstof opdat leerlingen zichzelf optimaal kunnen ontdekken. Leerlingen maken in deze periodes hun eigen leermateriaal (periodeschrift/werkstuk).

Naast het periodeonderwijs bieden we veel vakinhoud aan die niet primair gericht is op kwalificatie, Bij deze vakinhouden gaat het steeds om meer dan de technische vaardigheden die het vak vraagt. Zij hebben, veelal impliciet, een belangrijke rol bij de subjectwording van de leerling. Veel voorkomende vormen van dit aanbod zijn: dans/euritmie, muziek en koorzang, beeldende kunstvakken (schilderen/tekenen/beeldhouwen/boetseren), ambachtelijke vakken (houtbewerken/metaalbewerken/textiele werkvormen), toneel en presenteren, biografie/filosofie.

Meetbaar/zichtbaar

Opbouw van de periodes
Samenstelling lessentabel met afwisseling van vakken
Feedback van leerlingen
Feedback van ouders
Tevredenheidsenquêtes
Benchmarking met regulier onderwijs
Feedback van oud-leerlingen

Kwaliteitsinstrumenten

Collegiale visitatie
Audit door andere scholen binnen de eigen stichting
Visitatie door andere vrijescholen

Zicht op ontwikkeling en begeleiding (OP2)

Inspectiekader

De school volgt en begeleidt de leerlingen zodanig dat zij een ononderbroken ontwikkeling kunnen doorlopen.

Basiskwaliteit

De school verzamelt vanaf binnenkomst systematisch informatie over de kennis en vaardigheden van haar leerlingen. De school vergelijkt deze informatie met de verwachte ontwikkeling. Deze informatie en vergelijking maakt het mogelijk om het onderwijs af te stemmen op de onderwijsbehoeften van zowel groepen als individuele leerlingen.

Wanneer leerlingen niet genoeg lijken te profiteren van het onderwijs analyseert de school waar de ontwikkeling stagneert en wat mogelijke verklaringen hiervoor zijn. Vervolgens bepaalt zij wat er moet gebeuren om eventuele achterstanden bij leerlingen te verhelpen.

De leerlingen krijgen daarmee de begeleiding die zij nodig hebben om beter het onderwijsprogramma te kunnen doorlopen. (Dat kan door speciale hulpprogramma's of individuele begeleiding, waarbij leerlingen buiten de les aanvullende begeleiding krijgen). Voor leerlingen die achterstanden hebben is het onderwijs zo ingericht dat op structurele en herkenbare wijze aandacht wordt besteed aan het bestrijden van die achterstanden.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Extern genormeerde toetsen voor de doorstroomrelevante vakken en/of referentieniveaus
- Betrokkenheid leerlingen bij het stellen van doelen

De klassenleraar (in de eerste twee leerjaren) volgt de leerling intensief omdat hij verschillende vakken geeft en de klas veel ziet. Daarmee is er een meer geleidelijke overgang vanuit de basisschool naar het derde leerjaar. De klassenleraar krijgt veel tijd om een goede relatie aan te gaan met zijn klas. De ontwikkeling van de leerling worden op diverse manieren met de ouders gedeeld, waarbij de klassenleraar een breder ontwikkelingsperspectief kan schetsen, bij voorkeur vanuit de drie doeldomeinen.

In de latere leerjaren wanneer de leerling een grotere mate van zelfstandigheid heeft verworven, vervult de mentor deze rol. Waar nodig biedt de school meer intensieve begeleiding aan. De wens

van de leerling tot de te volgen leerroute staat zo veel mogelijk centraal. Decanen spelen een belangrijke rol in de keuze van de juiste leerroutes en een geschikte vervolgopleiding.

Meetbaar/zichtbaar

Ouderavonden gewijd aan de ontwikkeling van leerlingen

Oudergesprekken waarin de leraar een ontwikkelingsbeeld van de leerling schetst

Leerlingvolgsysteem, getuigschriftteksten

Karakterschetsen en metaforen aan de leerlingen

Kwaliteitsinstrumenten

Collegiale visitatie

Visitatie door andere vrijescholen

Didactisch handelen (OP3)

Inspectiekader

Het didactisch handelen van de leraren stelt leerlingen in staat tot leren en ontwikkelen.

Basiskwaliteit

De leraren plannen en structureren hun handelen met behulp van informatie die zij over leerlingen hebben. Zij zorgen ervoor dat het niveau van hun lessen past bij het beoogde eindniveau van leerlingen. De aangeboden leerstof is logisch opgebouwd binnen een reeks van lessen alsook binnen één les.

De leraren creëren een leerklimaat waardoor leerlingen actief en betrokken zijn. Met geschikte opdrachten en heldere uitleg structureert de leraar het onderwijsaanbod zodanig dat de leerling zich het totale leerstofaanbod eigen kan maken.

De leraren stemmen de instructies, begeleiding, opdrachten en onderwijstijd af op de behoeften van groepen en/of individuele leerlingen. De afstemming is zowel op ondersteuning als op uitdaging gericht, afhankelijk van de behoeften van leerlingen.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Hoge verwachtingen voor leerlingen
- Feedback aan leerlingen
- Opbrengstgericht werken door leraren
- Reflectie op leren door leerlingen.
- Evalueren van de gestelde doelen met leerlingen
- Moderne leermiddelen

Vrijescholen kiezen veelal voor brede klassen in de eerste twee of drie leerjaren. Leerlingen hebben verschillende onderwijsbehoeften en hanteren verschillende leerstrategieën. De leraar heeft bij elke leerling zicht op die aspecten en maakt binnen de mogelijkheden van brede klassen en beperkingen van het lesrooster beredeneerde keuzes voor de didactische aanpak.

In de afgelopen jaren is de aandacht voor het didactisch handelen vergroot. In toenemende mate werken leraren opbrengstgericht. Zij vragen regelmatig feedback van leerlingen via enquêtes of in klassengesprekken, waarbij alle aspecten van het onderwijs (cognitief, sociaal én aspecten rond subjectwording) op een voor leerlingen geschikte wijze worden aangekaart.

Meetbaar/zichtbaar

Leraren betrekken de leerlingen actief bij de lessen en vragen in de les feedback van de leerlingen.

Leerlingen geven gestructureerd feedback via enquêtes of klassengesprekken.

De feedback van leerlingen wordt gebruikt in de functionerings- en beoordelingsgesprekken van leraren.

Leraren bezoeken elkaars lessen en geven elkaar feedback.

Kwaliteitsinstrumenten

Collegiale visitatie

Intervisie

Leerlingenquêtes/klassengesprekken

Externe audits

Visitatie door andere vrijescholen

Extra ondersteuning (OP4)

Inspectiekader

Leerlingen die dat nodig hebben ontvangen extra aanbod, ondersteuning en begeleiding.

Basiskwaliteit

Voor leerlingen die structureel een onderwijsaanbod nodig hebben op een ander niveau dan de leeftijdsgroep, biedt de school een passend onderwijsaanbod, ondersteuning en/of begeleiding, gebaseerd op de mogelijkheden van de desbetreffende leerlingen. Het aanbod, de ondersteuning en/of de begeleiding zijn gericht op een ononderbroken ontwikkeling van de leerling. De school evalueert periodiek of het aanbod het gewenste effect heeft en stelt de interventies zo nodig bij.

De school heeft in het schoolondersteuningsprofiel vastgelegd wat zij onder extra ondersteuning verstaat en welke voorzieningen de school kan bieden in aanvulling op het door het samenwerkingsverband omschreven niveau van basisondersteuning. Voor de leerlingen die deze extra ondersteuning nodig hebben, legt de school in het ontwikkelingsperspectief vast hoe het onderwijs wordt afgestemd op de behoefte van de leerling.

De klassenleraar en de mentoren volgen de leerlingen intensief. Dit blijkt onder meer uit de leerlingbespreking, waarbij verschillende betrokken leraren één leerling uitgebreid in al zijn facetten bespreken. De leerlingbespreking kan leiden tot extra ondersteuning bij het leren of de sociale ontwikkeling. Sommige scholen hebben ook klassenbesprekingen.

Sinds de invoering van Passend Onderwijs hebben vrijescholen een schoolondersteuningsprofiel vastgesteld waarin de basisondersteuning en de extra of bijzondere ondersteuning beschreven is. Het doel hiervan is uiteraard openheid en inzicht te bieden in het aanbod van de school, maar ook om de grenzen aan te geven van de ondersteuning die de school kan bieden. Sommige vrijescholen hebben door hun kleinschaligheid en het imago van een veilige en leerlinggerichte school een relatief groot aantal aanmeldingen van zorgleerlingen, waardoor de grenzen van de ondersteuningscapaciteit snel bereikt is. Eén van die grenzen geldt bijvoorbeeld voor leerlingen met een autismestoornis die bovengemiddeld behoefte hebben aan structuur en duidelijkheid, waar het vrijeschoolonderwijs juist uitdaagt tot eigen initiatief, expressie en creativiteit.

Naast de basisondersteuning waarin de mentor centraal staat, zijn er vertrouwenspersonen, maar ook vertrouwensleerlingen in de school. Door de sterke focus op de eigenheid van elke leerling en het vrijeschoolmotto: 'hier kun je zijn en worden wie je bent', is de sociale veiligheid groot en wordt er weinig gepest.

Een aantal specifieke vrijeschoolvakken zoals euritmie en kunstvakken zijn gericht op andere aspecten van de ontwikkeling dan de cognitieve (aspecten uit de domeinen socialisatie en subjectwording) en dragen daarmee in sterke mate bij aan de ondersteuning en begeleiding van leerlingen.

Meetbaar/zichtbaar

Leerlingvolgsysteem

Getuigschriftteksten

Ouderavonden gewijd aan de ontwikkeling van leerlingen

Individuele oudergesprekken

Huiswerkbegeleiding
Weerbaarheidstraining
Ondersteuningsplan

Kwaliteitsinstrumenten

Interne audit
Visitatie door andere vrijescholen

Onderwijstijd (OP5)

Inspectiekader

De leerlingen krijgen voldoende tijd om zich het leerstofaanbod eigen te maken.

Basiskwaliteit

De school biedt een programma aan dat voldoet aan de wettelijk verplichte onderwijstijd. De school verdeelt de tijd zodanig over de vakken dat leerlingen in staat zijn het verplichte onderwijsprogramma tot zich te nemen. Bovendien weet de leraar de geplande onderwijstijd effectief te benutten.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Regels over het gebruik van de onderwijstijd
- Naleving van deze schoolregels
- Afspraken over maatwerk

Het onder OP1 genoemde leerplan is ambitieus: de beschikbare onderwijstijd is veelal te krap om alle vakken aan te kunnen bieden. Door efficiënt met tijd en middelen om te gaan en met de vrijwillige bijdrage van ouders lukt het redelijk om het door ons gewenste onderwijs te realiseren.

De vrijeschool biedt extra vakken aan die deels bekostigd worden uit de vrijwillige ouderbijdrage en deels door een andere verdeling van uren over de vakken. Vaak wordt de ouderbijdrage besteed aan het splitsen van groepen en niet structureel aan de specifieke vrijeschoolvakken.

Meetbaar/zichtbaar door

Verantwoording aan ouders van inzet ouderbijdrage in het onderwijs

Kwaliteitsinstrumenten

Jaarlijks wordt bij de formatie vastgesteld hoeveel lessen worden uitgegeven: hierbij wordt gezocht naar het optimum tussen de ambitie uit het leerplan en de beschikbare middelen.

Samenwerking (OP6)

Inspectiekader

De school werkt samen met partners om het onderwijs voor haar leerlingen vorm te geven.

Basiskwaliteit

De school werkt samen met andere scholen voor voortgezet (speciaal) onderwijs in een samenwerkingsverband passend onderwijs. Voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte treedt de school in overleg met instanties als dat nodig is. Verder is er een effectief overleg met andere scholen in de gemeente en met de gemeente zelf over het bestrijden van onderwijsachterstanden bij leerlingen, het bevorderen van integratie en het voorkomen van segregatie en over inschrijvings- en toelatingsprocedures. De school voert de gemaakte afspraken uit.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Betrokkenheid ouders
- Samenwerking met ketenpartners

De meeste ouders kiezen bewust voor de vrijeschool, met name op grond van de brede visie die de school heeft op hun kinderen. Ouderavonden zijn daardoor goed bezocht. Ouders en leraren zoeken in hun samenwerking zoveel mogelijk een rol waarbij zij elkaar versterken. De samenwerking is gericht onder meer ook gericht op het afstemmen van het schoolklimaat met de thuissituatie. De formele ouderbetrokkenheid is vormgegeven in de MR. Vaak hebben vrijescholen een ouderplatform ingericht waarbinnen ouders en schoolleiding samen werken aan de schoolontwikkeling.

Vrijescholen voor VO werken intensief samen met de vrijescholen voor basisonderwijs om recht te doen aan het longitudinale twaalfjarige vrijeschoolleerplan en een goede (warme) overdracht van de leerlingen te realiseren. Steeds meer leerlingen stromen vanuit reguliere basisscholen het voortgezet vrijeschoolonderwijs in. Ook met deze scholen onderhouden we contacten die een goede overdracht bevorderen.

Bij stages (zie OP7) wordt soms gebruik gemaakt van organisaties met een maatschappijbeeld die aansluit bij vrijescholen.

Meetbaar/zichtbaar door

Agenda MR

Agenda ouderplatform

Samenwerkingsovereenkomsten met derden

Kwaliteitsinstrumenten

Tevredenheidsenquête ouders en leerlingen

Gesprekken met stakeholders in de eigen gemeente

Praktijkvorming/stage (OP7)

Inspectiekader

De voorbereiding, uitvoering en begeleiding van de praktijkvorming/stage is doeltreffend.

Basiskwaliteit

De stage draagt bij aan de geplande leeractiviteiten. De school maakt afspraken met de leerling over welke leeractiviteiten de leerling ontplooit in het kader van het stageplan. Het doel, de inhoud, de omvang, de organisatie van de stage worden beschreven in het stageplan. De school begeleidt de leerling bij de voorbereiding en bij de keuze van een stageplek en stelt hiervoor samen met de leerling en het stagebedrijf de vereiste stage-overeenkomst op. De begeleiding en beoordeling verlopen op de afgesproken wijze en de school is op de hoogte van het functioneren van de leerling op de stageplek en stuurt zo nodig bij.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Het zoeken van een passende stageplek
- Loopbaanbegeleiding

Van oudsher programmeren vrijescholen stages als onderdeel van het curriculum. Stages bieden belangrijke mogelijkheden voor subjectwording. Meestal is sprake van een winkelstage (ervaren van de maatschappij om ons heen vanuit het economisch principe) en een sociale stage (ervaren van de maatschappij vanuit de sociale invalshoek). Leerlingen organiseren deze stage zelf met begeleiding van de school; sommige zijn in staat om een stage in het buitenland te organiseren. In de klassen bespreken de leerlingen de stages na, soms met ouders erbij.

De stages geven al een blik op mogelijke loopbanen. Sommige leerlingen krijgen na de stage een bijbaantje bij de stageplek, waardoor de ervaring verder verdiept kan worden.

Meetbaar/zichtbaar

Stageverslagen van leerlingen, met uitgebreide opdrachten, al dan niet gecombineerd met een portfolio.

Stagepresentaties

Verankering stages in LOB

Getuigschriften

Kwaliteitsinstrumenten

Evaluaties

Feedback van stageverlenende organisaties

Toetsing en afsluiting (OP8)

Inspectiekader

De toetsing en afsluiting verlopen zorgvuldig.

Basiskwaliteit

De school heeft een PTA en examenreglement dat voldoet aan de eisen van de wetgeving. In deze documenten maakt de school tijdig duidelijk hoe de organisatie van het examen verloopt en welke maatregelen de school hanteert bij leerlingen die zich niet aan de regels hebben gehouden. Ook moet beschreven staan welke examens leerlingen op welke manier kunnen herkansen. Verder moet duidelijk zijn welke stof wanneer wordt geëxamineerd, hoe het examen meeweegt en welke vrijstellingen gelden.

De examinering verloopt volgens PTA en examenreglement.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Toetsbeleid (waaronder toetsmatrixen en toetstechnische-, uitvoerings-, afname- en beoordelingseisen)
- Evaluatie en borging uitgevoerde toetsbeleid

Vrijescholen zien de cognitieve ontwikkeling noodzakelijk maar niet op voorhand bovengeschiedt aan de domeinen socialisatie en subjectwording. Wij willen goede examenresultaten garanderen, maar onze aandacht goed verdelen over de verschillende domeinen. De opbrengsten van vrijescholen liggen gemiddeld op of boven het landelijke gemiddelde. Vrijescholen streven niet naar een eenzijdige maximering van de cognitieve resultaten omdat dit ten koste gaat van de andere twee domeinen.

Vrijescholen hebben een toetsbeleid waarbinnen zij evenwicht proberen te brengen tussen de noodzaak (en druk) van toetsing en een gezond jaarrooster waarin leerlingen in rust zich kunnen ontwikkelen. Belangrijk is ook dat leerlingen meer zelfverantwoordelijk kunnen zijn voor hun vorderingen, ondersteund door alternatieve evaluatiemethoden, waardoor het aantal toetsen kan verminderen.

Meetbaar/zichtbaar

Toetsbeleid met beschrijving van de evaluatiemethoden

Periodeschriften

Stageverslagen

Presentaties

Benchmark CE/SE-cijfers

Kwaliteitsinstrumenten

Visitatie door andere vrijescholen

Collegiale intervisie

Sectieoverleg

Studiedagen

Schoolklimaat

Veiligheid (SK1)

Inspectiekader

Schoolleiding en leraren dragen zorg voor een veilige omgeving voor leerlingen.

Basiskwaliteit

De school zorgt voor de sociale, fysieke en psychische veiligheid van de leerlingen in en om de school gedurende de schooldag. Dit blijkt onder andere uit de beleving van de veiligheid en het welbevinden van de leerlingen op school. Dit school monitort dit tenminste jaarlijks.

De school heeft een veiligheidsbeleid (beschreven in het schoolplan of een ander document) gericht op het voorkomen, afhandelen, registreren en evalueren van incidenten. Als de uitkomsten van de monitoring daartoe aanleiding geven, treft de school maatregelen om de situatie te verbeteren. De school heeft een persoon als aanspreekpunt als het gaat om pesten en voor coördinatie van het beleid tegen pesten. Schoolleiding en leraren voorkomen pesten, agressie en geweld in elke vorm en treden zo nodig snel en adequaat op. De uitingen van leerlingen en personeel zijn in lijn met de basiswaarden van de democratische rechtstaat.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Beleid sociale media
- Preventieve maatregelen
- Afstemming met actoren buiten de school

Vrijescholen richten zich op het ontwikkelen van de gehele mens en besteden vanuit die visie aandacht aan een gezond en veilig schoolklimaat. Sociale vorming is tegelijk een inherent onderdeel alsook een doelstelling van het onderwijs. De gemeenschap vormt de bedding waarin het individu zich kan ontwikkelen. Zij draagt in hoge mate bij aan een veilig leefklimaat waarin leerlingen zichzelf kunnen zijn. Hoewel een leerlingenstatuut en veiligheidsprotocol niet ontbreken op vrijescholen, gaat hun veiligheidsbeleid verder dan dat. Het gemeenschapsleven is een onderdeel van de visie.

Vrijescholen hechten groot belang aan een positief sociaal proces en besef van normen en waarden in en buiten de les. Alle medewerkers leveren hieraan een actieve bijdrage en stimuleren de leerlingen om hierin ook hun verantwoordelijkheid te nemen. Vrijescholen geven op verschillende manieren invulling aan dit thema: klas en mentor blijven vaak gedurende een langere periode bij elkaar. Zo groeit de leraar mee met de klas en begeleidt de leerlingen in hun individuele en sociale leerproces; het klassenverband draagt sterk bij aan de gemeenschapsvorming. De school richt zich op een binding van de leerlingen met hun klas. Die blijft lang bij elkaar. Ondanks differentiatie of profielkeuze blijven de leerlingen hun klasgenoten veel zien (o.a. tijdens het periodeonderwijs). Leerkrachten geven zelf de lessen vorm. Leerlingen worden gestimuleerd om de stof op hun eigen manier te verwerken door geschreven, gesproken en creatieve werkvormen. Als er een persoonlijke of maatschappelijke casus speelt, maakt de mentor/leerkracht ruimte om dat met elkaar te delen. Maatschappelijke stages blijven een vast onderdeel uitmaken van het leerplan. Met bepaalde specifieke vrijeschoolvakken, zoals toneel, koor en euritmie/circus, wordt een impuls gegeven aan onderlinge samenwerking, zelfreflectie en houding ten opzichte van de omgeving. Buiten de lessen besteden vrijescholen ook veel aandacht aan gemeenschapsvorming en respect voor elkaar. Dat is vooral zichtbaar tijdens de jaarfeesten die met de hele schoolgemeenschap gezamenlijk worden gevierd, en tijdens de projecten, uitvoeringen en themadagen. Ook werkweken en kunstreizen dragen hieraan bij.

Meetbaar/zichtbaar

Diverse enquêtes en gesprekken

Schoolveiligheidsplan

Aanwezigheid van zorgteam
Aanwezigheid van vertrouwenspersoon
Antipestbeleid
RI&E-plan
Leefregels in leerlingreglement

Kwaliteitsinstrumenten

Visitatie door andere vrijescholen
Leerlingentevredenheidsenquêtes
Medewerkstevredenheidsenquêtes
Leerlinggesprekken
Klassikale gesprekken
Ouderavonden

Pedagogisch klimaat (SK2)

Inspectiekader

De school heeft een ondersteunend pedagogisch klimaat.

Basiskwaliteit

Geen wettelijke eisen.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze?

Te denken valt aan:

- Gedragsregels voor leraren en leerlingen
- Betrokkenheid leerlingen bij positief schoolklimaat
- Voorbeeldgedrag door het personeel/team
- Inrichten van oefensituaties om leerlingen te begeleiden bij de ontwikkeling van sociale en maatschappelijke competenties
- Begeleiding leerlingen bij het waar mogelijk zelf oplossen van problemen en conflicten
- Inrichting van het gebouw.

Het pedagogisch klimaat is van oudsher een belangrijk aandachtsgebied voor vrijescholen. Met name in de eerste twee jaren is sprake van een zekere mate van beschutting van de leerlingen. In het eerste en tweede leerjaar is sprake van een klassenleraar die relatief veel vakken geeft om zo een veilige omgeving te creëren voor leerlingen, als overgangperiode tussen de basisschool en het derde leerjaar. Hierbij is bewust gekozen voor de pedagogische maatregel om veel lessen door de eigen klassenleraar te laten geven. Voordeel is dat de leraar zo de leerlingen in zijn klas goed in beeld heeft vanuit de drie pijlers van onze onderwijskwaliteit (zie Biesta). In de hogere klassen werkt de focus op het pedagogische aspect door. In de periodelessen is elke dag gedurende de eerste twee lesuren relatief meer ruimte om dit vorm en inhoud te geven dan in de vaklessen. Daarnaast vinden in de pedagogische vergaderingen bijvoorbeeld leerling/klassenbesprekingen plaats, die hun doorwerking hebben in het pedagogisch klimaat. Verder werkt het bovengenoemde veiligheidsbeleid door in het pedagogisch klimaat: omgangsvormen en respectvol met elkaar omgaan heeft zijn effect in de klas. Met de verstevigde aandacht voor de didactische werkvormen is ook meer aandacht gekomen voor een gezond werkklimaat in de klas.

Meetbaar/zichtbaar

Ouderavonden
Leerlinggesprekken/klassikale gesprekken
Leerling-/klassenbesprekingen

Kwaliteitsinstrumenten

Visitatie door andere vrijescholen
Leerlingtevredenheidsenquêtes
Oudertevredenheidsenquêtes

Onderwijsresultaten

Resultaten (OR1)

Inspectiekader

De school behaalt met haar leerlingen leerresultaten die ten minste in overeenstemming zijn met de gestelde norm.

Basiskwaliteit

De leerresultaten liggen de afgelopen drie jaar op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie verwacht mag worden. Dit betekent dat de gemiddelde eindexamenresultaten en de doorstroom in de bovenbouw op of boven de normering liggen die daarvoor geldt. Bovendien behalen leerlingen in de onderbouw het opleidingsniveau dat overeen komt met het basisschooladvies en lopen zij gedurende hun schoolloopbaan weinig vertraging op.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan, (hoe) realiseert de school deze? Te denken valt aan:

- Verwachtingen over de cognitieve resultaten die leerlingen kunnen bereiken gebaseerd op hun kenmerken en zijn ambitieus.
- Eigen hoge normen worden gerealiseerd.

Resultaten zijn het product van het onderwijs in de volle breedte en direct bepaald door de doelstelling van dit onderwijs. De doelen zijn ondergebracht in de driedeling van kwalificatie, socialisatie en subjectvorming, De resultaten worden dienovereenkomstig in kaart gebracht. Kwalificatie: een smalle invulling van kwalificatie bestaat uit de opbrengsten van het schoolexamen en centraal examen, alsmede het rendement van onder- en bovenbouw. Daarnaast wordt ook op andere – meer creatieve en meer stimulerende - wijze aan kwalificatie gewerkt. Het hele leerplan uitgewerkt in de periodelessen is hier een goed voorbeeld van.

Socialisatie: Naast de standaard competenties van burgerschap biedt de vrijeschool een brede sociale vorming. Leerlingen leren sociaal vaardig te opereren binnen school, zowel met leeftijdgenoten als met medewerkers van de school. In dit domein is ook een belangrijke doelstelling van het vrijeschoolonderwijs te noemen: het stimuleren van kunstzinnigheid, een gevoel voor het schone. Kunstzinnigheid raakt het hart en verbindt de mens met zijn omgeving. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de koorzang.

Samenwerken doen leerlingen ook op het land, in de tuin of tijdens de theaterles. Resultaten variëren van een kooruitvoering met 200 medescholieren tot het presenteren van het geleerde bij een stage buiten school. Meer theoretische inzichten in mens en samenleving verschaffen de vensteruren (levensbeschouwelijk) en lessen maatschappijleer. Belangrijke vaardigheden: verantwoordelijkheid, afgewogen oordeelsvorming, autonomie en het respect hebben voor de ander.

Subjectwording: het domein van 'worden wie je bent'. De opbrengst van een biografieweek, het eindwerkstuk. Reflectiegesprekken bij filosofie. Vrijescholen stimuleren de wilsontwikkeling. De scholen bieden ambachtelijk onderwijs (denk daarbij aan koperslaan, houtbewerken, smeden, textielbewerking, koken, tuinonderwijs). De leerling wordt geconfronteerd met zijn grenzen, zijn weerstanden en zijn antipathieën en moet zich daarmee uitzetten. De leerling leert in figuurlijke zin de handen uit de mouwen te steken.

Vrijescholen stimuleren het oordeelsvermogen. De leerling wordt aangemoedigd een genuanceerd oordeelsvermogen te ontwikkelen, op basis waarvan hij tot innerlijk vrij en zelfstandig handelen kan komen.

Meetbaar/zichtbaar

De resultaten op het gebied van subjectwording en socialisatie zijn zichtbaar in de ontwikkelingschetsen, getuigschriften en eindpresentaties.

De kwalificatie resultaten zijn zichtbaar in rapporten en in notulen van rapportbesprekingen en besprekingen van overgangsvergaderingen en/ of determinatie vergaderingen.

Kwaliteitsinstrumenten

Scholen op de kaart/Vensters voor verantwoording en andere interne analyse-instrumenten

Sociale en maatschappelijke competenties (OR2)

Inspectiekader: De leerlingen behalen sociale en maatschappelijke competenties op het niveau dat ten minste in overeenstemming is met de gestelde doelen.

Basiskwaliteit

Geen wettelijke eisen.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan en (hoe) realiseert de school deze?

Vrijescholen zijn een ontmoetingsplaats met een rijk sociaal verkeer. Door de ontmoeting ontwikkelt de leerling zijn eigen sociale bewustzijn. Leerlingen helpen elkaar en hebben oog voor wat de ander nodig heeft. De gezamenlijke viering van jaarfeesten (bijvoorbeeld Michaëlsfeest, advent) draagt sterk bij aan de ontwikkeling van deze competenties. Zie verder ook bij OR1 de resultaten bij 'socialisatie'.

Meetbaar/zichtbaar

De resultaten op het gebied van subjectwording en socialisatie zijn zichtbaar in de ontwikkelingsschetsen en getuigschriften.

Beoordelingen van stageverleners

Jaarfeesten

Kwaliteitsinstrumenten

Schoolverlaters-enquêtes

Ouderenquêtes

Vervolgsucces (OR3)

Inspectiekader

De bestemming van de leerlingen na het verlaten van de school is bekend en voldoet ten minste aan de verwachtingen van de school.

Basiskwaliteit

Geen wettelijke eisen.

Eigen aspecten van kwaliteit

Welke eigen opdracht heeft de school opgenomen in het schoolplan en (hoe) realiseert de school deze?

Ook in dit domein komt de eerder genoemde driedeling terug. Het 'worden wie je bent' houdt immers niet op met een diploma bij de afronding van een opleiding. Sommige scholen laten door een onderzoeksbureau onderzoek doen naar de ervaringen van oud-leerlingen op vervolgopleidingen, andere scholen houden periodiek gesprekken op oud-leerlingendagen. Op deze wijze ontstaat een kwalitatief beeld over de mate waarin subjectwording heeft plaatsgevonden. Sommige vrijescholen zijn op zoek naar manieren op dit meer gestructureerd in beeld te brengen, waarbij bijvoorbeeld ook in beeld gebracht wordt welke bijdrage oud-leerlingen aan de ontwikkeling van de maatschappij leveren.

Leerlingen worden naar het vervolgonderwijs begeleid door decanen en deze houden bij waar leerlingen heen gaan. Dat wordt per school vastgelegd.

Sommige scholen houden via alumni-beleid bij waar leerlingen in beroepen terecht komen en maken gebruik van een netwerk van oud-leerlingen voor de voorlichting aan hun leerlingen die voor de keuze van een vervolgopleiding staan.

Meetbaar/zichtbaar

Kwalitatieve gesprekken met oud-leerlingen en vertegenwoordigers van vervolgopleidingen

Kwaliteitsinstrumenten

Oud-leerlingen-enquêtes

Kwaliteitszorg en ambitie

Kwaliteitszorg (KA1)

Inspectiekader

Het bestuur en de scholen hebben een stelsel van kwaliteitszorg ingericht en verbeteren op basis daarvan het onderwijs.

Basiskwaliteit

Het bestuur zorgt voor een stelsel van kwaliteitszorg op de scholen. Dit stelsel staat uitgewerkt in de schoolplan(nen) van de scholen. Vanuit dit stelsel bewaakt en bevordert het bestuur de kwaliteit van het onderwijsproces en de leerresultaten.

Het bestuur en de scholen hebben zicht op de kwaliteit van het onderwijs. Er zijn toetsbare doelen geformuleerd en er wordt regelmatig geëvalueerd of deze doelen gehaald worden. De oorzaken van eventueel tekortschietende onderwijskwaliteit zijn geanalyseerd en waar nodig worden verbeteringen doelgericht doorgevoerd.

De verantwoordelijkheidsverdeling tussen bestuur en scholen maakt een functionerend stelsel van kwaliteitszorg mogelijk.

Eigen aspecten van kwaliteit

Is er aanvullend beleid over de wijze waarop de kwaliteit wordt bewaakt en bevorderd en (hoe) wordt dit gerealiseerd?

Te denken valt aan:

- Ambitieuze doelen die passend zijn bij de maatschappelijke opdracht
- Betrokkenheid van de stakeholders en van onafhankelijke deskundigen (bijv. collegiale consultatie, audits) bij evaluaties
- Strategische financiële planning

Visitaties en audits tussen vrijescholen onderling

Sinds drie jaar visiteren de vrijescholen voor VO elkaar onder leiding van een oud-inspecteur en een deskundige op het gebied van zelfevaluaties. Elk jaar komen worden drie scholen gevisiteerd, waardoor elke school eens in de drie á vier jaar aan bod komt. Het schrijven van de zelfevaluatie als start van de visitatie is een intensief traject waar het bewustzijn voor de eigen kwaliteit en aandachtspunten al volop in de aandacht staat. De visitatiecommissie brengt twee dagen door op de school. De visitatie wordt afgesloten met een presentatie en een verslag over de bevindingen van de commissie.

Naast deze visitaties zijn er ook interne audits binnen de verschillende stichtingen waarbij de leskwaliteit en leerlingenzorg veelal centraal staan.

Andere kwaliteitsinstrumenten

Scholen maken gebruik van reguliere kwaliteitsinstrumenten zoals het Emovo onderzoek (GGD, elke vier jaar) en de vragenlijsten vanuit Vensters voor Verantwoording (jaarlijks, ook ouders vullen dit in) en/of het LAKS. Deze vragenlijsten geven een beeld van de veiligheid binnen de school, het sociale klimaat, het welbevinden van de leerlingen, bepaalde gezondheidsaspecten en tevredenheid met betrekking tot diverse onderwijsaspecten.

Op sommige scholen is sprake van een didactische week waarbij een externe deskundige lessen bezoekt en met de docenten intensief werkt aan de didactische vaardigheden.

Op andere scholen zijn projecten gestart om met docenten de vrijeschooldidactiek een nieuwe impuls te geven. Hier worden nieuwe ontwikkelingen uit de wetenschap samengebracht met onze traditionele uitgangspunten. Het doel is hierbij om modern en activerend vrijeschoolonderwijs neer te zetten. Aan dit project zijn intervisie-uren gekoppeld zodat de leraren ook bij elkaar gaan kijken en hierbij een kijkwijzer hanteren.

Meetbaar/zichtbaar

Resultaten uit visitaties en audits

Resultaten uit diverse onderzoeken

Kwaliteitsinstrumenten

Visitatie door andere vrijescholen

Interne audits

EMOVO-onderzoek

Ouder- en leerlingenenquêtes

Kwaliteitscultuur (KA2)

Inspectiekader

Het bestuur en zijn scholen kennen een professionele kwaliteitscultuur en functioneren transparant en integer.

Basiskwaliteit

Het bestuur handelt volgens de code goed bestuur en legt uit wanneer het daarvan afwijkt. Deze handelwijze leidt tot een integere en transparante organisatiecultuur. Ieder werkt vanuit zijn eigen rol aan de versterking van de onderwijskwaliteit.

Het bestuur zorgt voor bekwaam en bevoegd personeel op alle scholen en maakt mogelijk dat het personeel zijn bekwaamheid onderhoudt en de juiste bevoegdheid haalt voor het vak waarvoor het wordt ingezet, waar dat nog niet het geval is. De schoolleiding en het team werken gezamenlijk aan een voortdurende verbetering van hun professionaliteit. Leraren houden daarbij rekening met de gestelde bekwaamheidseisen en beroepsprofielen en behaalde resultaten bij leerlingen. Zij krijgen daartoe voldoende gelegenheid. De wijze waarop ze dit doen, staat helder beschreven in het schoolplan.

Eigen aspecten van kwaliteit

Is er aanvullend beleid over de professionalisering en de kwaliteitscultuur, (hoe) wordt dit beleid gerealiseerd?

Te denken valt aan:

- Gebruik van het lerarenregister
- Strategisch HRM-beleid

De schoolleiders zetten trajecten in om de professionaliteit van de medewerkers te vergroten. Dit is beschreven in het schoolplan en in het scholingsplan, waarbij duidelijke afspraken zijn gemaakt over doelstellingen, uitvoering en reflectie. De trajecten hebben een relatie met de visie en de vrijeschoolachtergrond. In de begroting en de formatie is ruimte gemaakt voor professionaliseringsactiviteiten.

Leraren zijn verantwoordelijk voor deze trajecten. Ze zijn actief bezig met de ontwikkeling, implementatie, monitoring en bijstelling van leerwegen, (vrijeschool)leerplannen en alle vormen van (vrijeschool)onderwijs. Daarnaast is er veel aandacht voor de pedagogische processen van leerlingen en klassen. Dit gebeurt in teams, secties, werkgroepen of individueel.

De scholing heeft veel aandacht binnen de scholen: zowel op vakinhoudelijk gebied als op (vrijeschool)pedagogiek, didactiek en persoonlijke ontwikkeling. Onbevoegde leraren ronden volgens afspraak hun studie binnen bepaalde tijd af. In het kader van de landelijke afspraken, zullen de leraren zich inschrijven in het lerarenregister.

Het personeelsbeleid past bij de doelstellingen van de school. Dit is zichtbaar in de visie, schoolplan en scholingsplan. Met de medezeggenschapsraden vindt overleg plaats over vernieuwingen, optimalisering en implementatie.

Meetbaar/zichtbaar

Beschrijving van visie in schoolplan

Scholingsplannen van medewerkers

Analyse van bevoegdheden van leraren

Kwaliteitsinstrumenten

Lerarenregister
Analyse van bevoegdheden van leraren
(Structurele?) collegiale intervisie
Lesbezoeken
Gesprekkencyclus

Verantwoording en dialoog (KA3)

Inspectiekader

Het bestuur en zijn scholen/opleidingen leggen intern en extern toegankelijk en betrouwbaar verantwoording af over doelen en resultaten en voeren daarover actief een dialoog.

Basiskwaliteit

Het bestuur en de scholen hebben tegenspraak georganiseerd. Dit gebeurt in ieder geval door de ouders, personeel en leerlingen te betrekken bij beleids- en besluitvorming.

Het bestuur en de scholen brengen minimaal jaarlijks verslag uit over hun doelen en de resultaten die zij behalen. Zij doen dit op toegankelijke wijze. Het bestuur verantwoordt zich aan de intern toezichhouder.

Het bestuur en de scholen verantwoorden zich aan de overheid en belanghebbenden.

Eigen aspecten van kwaliteit

Is er aanvullend beleid over de wijze waarop verantwoording wordt afgelegd en (hoe) wordt dit beleid gerealiseerd?

Te denken valt aan:

- Een actieve dialoog met de omgeving over ambities en resultaten

Kenmerkend voor de vrijeschoolorganisatie is dat beleid mede gevormd wordt door alle medewerkers. Er is in dit verband geen sprake van een hiërarchische structuur, maar eerder van een kring van betrokkenen. Binnen de schoolorganisatie gaat men er vanuit dat ieder personeelslid een onderdeel is van het grotere geheel en dat er sprake is van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor dat grotere geheel. Vanuit dit besef is ieder personeelslid actief betrokken bij de (in)richting van de organisatie en is er vanzelfsprekend sprake van een dialoog over beleid en de resultaten daarvan. Naast de formele vormen van overleg die hiertoe zijn ingericht, zoals de pedagogische vergadering, de teamvergaderingen en specifieke beleidsvergaderingen, is er ook sprake van een voortdurende onderlinge afstemming en dialoog.

Binnen de school functioneren ook de formele medezeggenschapsstructuren zoals de (d)MR, pMR, leerlingenraad en (contact)ouderplatforms. Zij vervullen binnen de vrijeschool meer dan alleen hun formele wettelijke functie; zij dienen als een belangrijk klankbord voor de school. Binnen al deze geledingen wordt een actieve dialoog gevoerd over het schoolbeleid en wordt verantwoording afgelegd over gemaakte keuzes en de resultaten daarvan. Openheid van zaken, betrouwbaarheid in de verantwoording en toegankelijkheid voor alle betrokkenen zijn belangrijke randvoorwaarden om dit kringbewustzijn binnen de organisatie te doen slagen.

Daarnaast zijn er veel ouderavonden. Op deze ouderavonden worden naast specifieke leerlingenzaken op individuele basis ook thematisch onderwijsinhoudelijke onderwerpen met ouders besproken. Ook komen ouders heel regelmatig op school voor diverse activiteiten waardoor zij een nauwere betrokkenheid bij de school ontwikkelen. Dit zie je veelal terug in de actieve participatie van ouders in de meer formelere medezeggenschapsstructuren.

Verschillende scholen hebben ervoor gekozen om diverse gremia (leerlingen, ouders, personeel en teamleiders en schoolleiding) actief te betrekken bij het ontwikkelen van het strategische beleidsplan van de scholengemeenschap en het schoolplan van de vestigingen. Dit past in de lijn van de vrijeschoolorganisatie om de kring van betrokkenen een belangrijke stem te geven over de toekomst van de schoolorganisatie.

Meetbaar/zichtbaar

Leerlingenraad

Leerlingbetrokkenheid bij interne procedures (bijv. sollicitaties en beoordelingen)

Ouderavonden

(Klassen)ouderbijeenkomsten op school- en/of afdelingsniveau

Medezeggenschapsstructuur

Betrokkenheid bij het ontwikkelen van het strategisch beleidsplan en/of schoolplan

Kwaliteitsinstrumenten

Oudertevredenheidsenquêtes

Financieel beheer

Continuïteit (FB1)

Inspectiekader

Het bestuur is financieel gezond en kan op korte en langere termijn voldoen aan zijn financiële verplichtingen.

Basiskwaliteit

Voor continuïteit is het van belang dat het bestuur inzicht heeft in de financiële uitgangspositie en de ontwikkelingen in de komende drie jaar, en daar beleid op uitzet. In de continuïteitsparagraaf van het jaarverslag geeft het bestuur inzicht in deze ontwikkelingen en de daaraan verbonden financiële gevolgen. Het bestuur bespreekt het voorgaande regelmatig met de interne toezichthouder en medezeggenschap, treft zo nodig corrigerende maatregelen en verantwoordt zich over het geheel in de jaarverslaggeving.

Eigen aspecten van kwaliteit

Is er aanvullend beleid op de continuïteit van het bestuur/de instelling en (hoe) wordt dit beleid gerealiseerd?

Te denken valt aan:

- de wijze waarop het bestuur het duurzaam voortbestaan waarborgt
- de financiële positie van het bestuur waarmee het alle financiële verplichtingen op korte en langere termijn kan nakomen
- de analyse van de belangrijkste kengetallen in relatie tot de signaleringswaarden

Doelmatigheid (FB2)

Inspectiekader

Het bestuur maakt efficiënt en effectief gebruik van de onderwijsbekostiging.

Basiskwaliteit

De doelmatige besteding van de onderwijsbekostiging is onderwerp van gesprek met de intern toezichthouder. Hierover vindt verantwoording in het jaarverslag plaats.

Eigen aspecten van kwaliteit

Is er aanvullend beleid op de doelmatigheid van het bestuur/de scholen en (hoe) wordt dit beleid gerealiseerd?

Te denken valt aan:

- de wijze waarop het bestuur (bevoegd gezag) de overheidsbekostiging zo besteedt dat deze adequaat ten goede komt aan de in het schoolplan geformuleerde ambities inzake effectief onderwijs en de ontwikkeling van alle leerlingen.

Rechtmatigheid (FB3)

Inspectiekader

Het bestuur verwerft en besteedt de onderwijsbekostiging conform wet- en regelgeving.

Basiskwaliteit

Het bestuur beschikt over de vereiste deskundigheid en handelt integer en transparant. Het legt verantwoording af over de verwerving en besteding, hetgeen vooral beoordeeld wordt door een accountant die wordt aangesteld door het intern toezicht. Deze accountant opereert volgens de beroepsmaatstaven van de NBA7 en speciaal volgens het onderwijsaccountantprotocol dat door de inspectie is opgesteld.

Bijlage 1: Uitgangspunten vrijeschoolonderwijs

Er is geen blauwdruk voor vrijescholen. Vanuit de antroposofische impuls heeft het vrijeschoolonderwijs zich ontwikkeld tot wat het vandaag de dag is. Een nieuwe generatie mensen binnen een veranderende maatschappelijke omgeving zal het vrijeschoolonderwijs verder ontwikkelen. De uitkomst daarvan is niet bekend. Wel is het mogelijk de historie, de grondslagen en de pedagogische uitgangspunten van het vrijeschoolonderwijs te schetsen. Zij vormen de fundamenten waarop de nieuwe generatie het vrijeschoolonderwijs van de toekomst vormgeeft. De Vereniging van vrijescholen (2015) beschreef tien van deze kenmerken.

Tien kenmerken van het vrijeschoolonderwijs:

1. Vrijescholen bereiden kinderen voor op de maatschappij van de toekomst.
2. Vrijescholen zoeken de uitdaging in de realiteit zoals die is.
3. Vrijescholen bieden onderwijs in leeftijdsfasen.
4. Op vrijescholen volgen we de seizoenen en het ritme van de natuur.
5. Euritmie als vak dat alle vakken ondersteunt.
6. Bij vrijescholen is ieder leren een creatief proces.
7. Periode-onderwijs biedt de mogelijkheid lesstof te verdiepen.
8. Vrijeschoolleerkrachten zijn zich bewust van hun voorbeeldfunctie.
9. Vrijescholen ontwikkelen de natuurlijke ontvankelijkheid van het kind.
10. Vrijescholen creëren een vertrouwensbasis.

Pedagogisch-didactisch

Het vrijeschoolonderwijs gaat uit van de totaalontwikkeling van het kind. Het doel is om kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling tot vrije en moreel verantwoordelijke individuen die bekwaam en vaardig zijn om hun idealen na te streven. Het is niet de bedoeling dat kinderen worden gekneed opdat ze naadloos in de bestaande maatschappij passen. De belangrijke vraag die in het vrijeschoolonderwijs centraal staat is: hoe kunnen kinderen zich dusdanig ontplooiën, dat ze als vrije en zelfbewuste mensen in staat zullen zijn vanuit zichzelf de samenleving vorm te geven én te vernieuwen. In antwoord op deze vraag willen vrijescholen onderwijs bieden dat ten dienste staat van een harmonieuze persoonlijkheidsvorming.

Eigen aan het vrijeschoolonderwijs is dat leraren kinderen vanuit hun totale ontwikkeling worden benaderen: hoofd, hart en handen. Zij kiezen als uitgangspunt datgene waartoe het kind op een bepaalde leeftijd in staat is, en niet een van buitenaf opgelegde norm over wat kinderen op een gegeven moment zouden moeten kunnen. Dat betekent niet dat kinderen zelf kiezen wat ze doen. Het betekent dat leraren enerzijds de ontplooiing van elk kind volgens zijn eigen aanleg begeleiden en het anderzijds de nodige kennis en vaardigheden bijbrengen om in de samenleving van morgen zijn weg te kunnen gaan.

In levensbeschouwelijk geïnspireerde pedagogie heeft spiritualiteit een belangrijke plaats. Het uitgangspunt daarbij is een antroposofisch mensbeeld dat voortkomt uit een breed georiënteerde levensbeschouwing. Het is niet het doel van het vrijeschoolonderwijs om kinderen vanuit deze levensbeschouwing een bepaalde religieuze overtuiging mee te geven. Wel trachten leraren de spirituele dynamiek en de ethisch-religieuze en menselijke waarden die in verschillende culturen herkenbaar zijn, voor kinderen beleefbaar te maken. Zo stimuleren leraren dat kinderen hun bewustzijn en zinsbeleving verder ontwikkelen, wat hun persoonlijkheid en engagement mede vormt.

Bijlage 2: Literatuurreferenties

Biesta, G.J.J. (2015). Het prachtige risico van onderwijs.

Deci, E. L., & Ryan, R.M. (2012). Motivation, personality, and development within embedded social contexts: An overview of self-determination theory. In R.M. Ryan (Ed.), Oxford handbook of human motivation (pp. 85-107).

Dweck, C. S. (2006). Mindset: The new psychology of success.

Mayo, A. (2015). Lectorale rede Autonomie in verbondenheid. Hogeschool Leiden.

Onderwijsraad (2016). De volle breedte van onderwijskwaliteit.

Inspectie van het onderwijs (2017). Onderzoekskader 2017 voor het toezicht op het voortgezet onderwijs.

Schieren, J. (2010). Conclusion, judgement, concept: The quality of understanding. Research on Steiner Education, 1(2), p. 5 -14.

Steiner, R. (1919). Allgemeine Menschenkunde als Grundlage der Pädagogik; ongedrukte passage.

Vansteenkiste & Soenens (2015): Vitamines voor groei; ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-determinatie theorie.

Vereniging van vrijescholen (2015). Wat maakt de vrijeschool uniek?